

Heidebehoud en -beheer

Beheren met een addertje onder het gras

Tekst
Bertus Boivin

De afgelopen weken kon je weer genieten van de paarse pracht van de Drentse heidevelden. Of is het schijn die bedriegt? Het Drentse Landschap maakt zich grote zorgen over de toekomst van haar heidevelden. Onder een dikke stufstofdeken lijkt op onze heidevelden de bestrijding van de vergrassing en de opslag van struiken zo langzamerhand onbegonnen werk te worden. Bij nader inzien blijkt er nog veel meer aan de hand.

Dit artikel is eerder gepubliceerd in kwartaalblad 111 (september 2021) van Stichting Het Drentse Landschap

Historisch gezien zijn de grote Drentse heidevelden een relatief nieuw verschijnsel. Ze ontstonden vanaf de zeventiende eeuw toen de Drentse boeren gedwongen waren om de productie flink op te voeren wilden ze zeker zijn van voldoende opbrengst; een opvallend actueel klinkende constatering.. Meer productie betekende destijds dat er meer mest nodig was en dat de Drentse boeren de scheper met steeds meer schapen het veld op stuurden. Schapenmest was de kurk waar het Drentse boerenbedrijf eeuwenlang op dreef. De intensivering van de schapenhouderij betekende dat al het groen weggevreten werd en het veld uitgemergeld raakte. Bovendien werden er enorme hoeveelheden heideplaggen gestoken die als 'vloerbedekking' in de potstal dienden. Door de begrazing en het plaggen werden veel mineralen en voedingsstoffen aan het veld onttrokken. Er ontstond een steeds armer milieu waar met name struikheide op de droge delen en dopheide op de vochtiger delen van wisten te profiteren, omdat ze zich in zo'n schrale omgeving konden redden. 'De paarse hei is een landschap van overexploitatie', stelde Theo Spek kort en krachtig vast.

Sinds de natuurorganisaties in de twintigste eeuw de overgebleven Drentse heidevelden onder hun hoede hebben gekregen, hebben ze geprobeerd de manier waarop de hei vroeger geëxploiteerd werd, zo goed mogelijk voort te zetten. Heidebeheer betekende dat schapen en runderen het veld gingen begrazen en dat er af en toe stukken hei gemaaid of zelfs geplagd werden om de heidestruiken extra kans te geven zich te verjongen. Deze vormen van heidebeheer moesten vergrassing van de heide zo goed mogelijk tegengaan. In natte heide woekert met name het pijpenstrootje en in droge heide bochtige smele. Ook zorgden

de schapen ervoor dat opslag van bomen en struiken geen kans kreeg. Een tweede element in het heidebeheer van de natuurorganisaties was ervoor te zorgen dat op landschapsschaal verschillende gradiënten ontstonden. Naast de heidevelden kreeg je heischrale graslanden en kruidenrijke akkertjes. Op het heideveld zelf waren drogere en nattere delen, die om een verschillende aanpak vroegen. Om het veld heen kwamen overgangengebieden naar het omliggende landbouwgebied, met name om de grondwaterstand optimaal te krijgen. Bufferen heet dat in natuurbeheerderstaal.

Nog niet eens zo lang geleden hoorde je bij Het Drentse Landschap vooral positieve geluiden over het heidebeheer.

↓
Hijkerveld

We leken op de goede weg om de vergrassing terug te dringen en daarmee het heidelandschap dat we voor ogen hadden, optimaal te restaureren. Van dat positieve is weinig meer over. Het gaat anno 2021 ronduit slecht met onze heidevelden. Belangrijkste oorzaken zijn de droogte van de afgelopen jaren die de vennen heeft aangetast, en de ondanks alles nog steeds toenemende stikstofbelasting die voor een vergrassing van ongekende omvang zorgt.

Maar er zit nog een addertje onder het gras. Op het oog mogen de heidevelden er nog steeds prachtig paars uitzien. Wie echter op een lager schaalniveau kijkt, ziet dat er steeds meer soorten het loodje leggen. Het geldt met name voor de zogeheten heischrale delen van het veld, dat zijn de droge delen van het veld.

Verontrustend is bijvoorbeeld dat de afgelopen jaren op het Natura 2000-natuurgebied Drouwenerzand van Het Drentse Landschap geen heivlinders, komnavlinders en bruine vuurvlinders meer worden gevonden. Het gaat ook slecht met de specifieke heischrale plantensoorten en diersoorten als loopkevers en levendbarende hagedissen. Al deze ellende heeft niets te maken met het beheer, maar alles met verslechterde externe milieumomstandigheden. In gewoon Nederlands zeg je dan: dweilen met de kraan open.

De kritische depositiewaarden van stikstof worden zowel op de droge delen als de natte gedeelten van de hei en in de heischrale graslanden al jaren structureel ver overschreden. Beheermaatregelen als

extra afvoer van organisch materiaal door plaggen en maaien werken nu met name op de droge delen eerder tegen dan mee. Behalve stikstof voer je namelijk ook veel van de op de hei toch al schaarse mineralen af. Je kunt zelfs zeggen dat elke hap die een schaap neemt, de mineralenbalans verder verstoort. Tegelijkertijd helpt de stikstofrijke neerslag eraan mee dat waardevolle mineralen wegzakken naar de diepe ondergrond of oplossen en daardoor niet meer beschikbaar zijn. Vroeger zorgde verwerking voor een natuurlijke aanvulling van de mineralenvoorraad, maar deze is onvoldoende om de grote verliezen van nu te compenseren.

Door schade en schande wijs geworden is Het Drentse Landschap erachter gekomen dat de beproefde beheerinstrumenten

zich zelfs tegen je kunnen keren. Plaggen kan voor een stuk hei fataal blijken door de verstoorde mineralenhuishouding. Experimenten van natuurbeheerders om de problemen met kalk of andere stoffen aan te pakken zijn volgens Het Drentse Landschap vooral symptoombestrijding. De enige échte oplossing is van een heel andere orde: als maatschappij moeten we eindelijk structureel iets gaan doen om de overmatige stikstofbelasting drastisch aan te pakken!

Met dank aan Freerk Heuker, Uko Vegter en Bertil Zoer

De komst van de wolf

Bij de begrazing van hun heidevelden hebben de natuurorganisaties de laatste jaren te maken gekregen met de komst van de wolf. Met enige regelmaat zijn ook schapen in terreinen van Het Drentse Landschap het slachtoffer van de wolf geworden. Van een aantal terreinen waar het jaar rond groepen schapen lopen, hebben we ze moeten weghalen met als gevolg dat daar voorlopig geen begrazingsbeheer meer plaatsvindt.

Nu de wolf ook in Drenthe een permanente verschijning wordt, dwingt zijn aanwezigheid Het Drentse Landschap om goed na te denken hoe we hier in het heidebeheer op moeten anticiperen. Op 5 augustus 2021 verscheen in *Trouw* een artikel onder de kop 'Wolf zet vraagtekens bij Nederlandse natuur' naar aanleiding van het bericht dat een wolf had huisgehouden onder de moeflonschapen op De Hoge Veluwe. Stelling was dat de focus op de wolf als icoon van de wilde natuur de aandacht afleidt van andere natuurdoelen.

De wolf is een beschermde soort net zoals een groot aantal zeldzame planten en dieren op onze heidevelden beschermde soorten zijn. Kan het zo zijn dat de bescherming van de wolf tot gevolg heeft dat we onze heidevelden niet langer afdoende kunnen beschermen met adequaat begrazingsbeheer? Moeten we op een gegeven moment overschakelen op andere maatregelen die beslist duurder zijn dan een groep heideschapen met een gezonde trek? Het betekent in elk geval een extra uitdaging om het beheer van onze heidevelden zo in te richten dat we dit typisch Drentse landschap voor de toekomst kunnen behouden.

